

NED. NAT. BUREAU VOOR ANTHROPOLOGIE

VERSLAG VAN DE VERGADERING OP 23 OCTOBER 1926.

Op de vergadering van het Bureau, die op 23 October 1926 in het Koloniaal Instituut te Amsterdam werd gehouden onder voorzitterschap van prof. Kleiweg de Zwaan, werd als eerste punt aan de orde gesteld: de verkiezing van een nieuwen secretaris ter vervanging van Dr. W. A. Mijsberg, die wegens zijn benoeming aan de S. T. O. V. I. A. te Weltevreden als zoodanig had moeten bedanken. De voorzitter stelde voor, als opvolger te benoemen Dr. I. J. Brugmans, met welk voorstel de vergadering accoord ging. De heer Brugmans, die ter vergadering aanwezig was, verklaarde de benoeming te aanvaarden. Het adres van den nieuwen secretaris van het Bureau is: Frans van Mierisstraat 134, Amsterdam.

Het vertrek van Dr. Mijsberg had tevens het openvallen van het secretariaat der 1e sectie (physische anthropologie) ten gevolge. In deze vacature werd, eveneens op voorstel van den voorzitter, voorzien door de benoeming van den heer E. Hammer, patholoog-anatoom in het Wilhelminagasthuis te Amsterdam. Ook de heer Hammer nam zijn benoeming aan.

De voorzitter deed vervolgens mededeelingen over het komende internationaal congres voor anthropologie, dat in September 1927 te Amsterdam zal plaats vinden. Hij kon, wat de financieele kant van het congres aangaat, melding maken van een brief van den Minister van Onderwijs, waarin deze verklaarde, op de staatsbegroting voor 1927 een bedrag van f 4000 als subsidie te hebben uitgetrokken. Aangezien dit bedrag echter geenszins toereikend zal zijn, de extra-kosten van het congres te dekken, wakte de voorzitter de aanwezige leden ten sterkste op, alsnog, voorzoover zij dit niet reeds hadden gedaan, gehoor te geven aan de oproeping van het Bestuur tot storting van een vrijwillige congresbijdrage ad f 5.—.

In aansluiting aan de daaromtrent reeds in de vorige vergadering gedane mededeelingen maakte de voorzitter nog melding van eenige Nederlandsche geleerden, die zich tot het houden van een wetenschappelijke mededeeling op het congres hadden aangemeld of bereid verklaard. De lijst der Nederlandsche sprekers, onderverdeeld volgens de Sectiën, is thans als volgt:

I. Sectie voor physische anthropologie.

1. Prof. Dr. A. J. P. van den Broek. De wenschelijkheid van een systematisch anthropologisch onderzoek in de verschillende landen; het anthropologisch onderzoek in Nederland.
2. Prof. Dr. L. Bolk. De morphologische rasverschillen als retardatieverschijnselen.
3. Dr. C. U. Ariens Kappers. Hersenen van Chineezers.
4. E. Hammer, arts. Het haarsysteem der verschillende deelen van het menschelijk lichaam.
5. Dr. Th. E. de Jonge Cohen. Over de structuur van de tubercula der prae-molaren en molaren bij den Nederlander.

II. Sectie voor praehistorie.

1. Dr. A. E. van Giffen. Nederland als overgangs- en tusschengebiet tusschen van de neo- en eolithische Noord-, West- en Midden-Europesche cultuurverschijnselen (met lichtbeelden).

2. Prof. Dr. Eug. Dubois. Mededeeling betreffende den *pithecanthropus erectus*.
3. H. J. Bellen. De getailleerde vuursteen van de Veluwe, in het bijzonder die van de streek Ede (met lichtbeelden).
4. C. Lekkerkerker. Opmerkingen over enkele proto-historische plantaardige voedingsmiddelen in den Indonesischen archipel.
5. L. van Vuuren. Praehistorische vondsten in Ned.-Indië.
6. Dr. H. M. R. Leopold over een nader aan te geven onderwerp van Italiaansche praehistorie.
7. Dr. H. Frankfort over een nader op te geven onderwerp.

III. Sectie voor ethnologie.

1. J. J. Fahrenfort. De feitelijke grondslagen van het prae-animisme.
2. Dr. C. W. Janssen. De Indonesische volkeren onder den invloed van den handel, voorheen en thans.
3. Prof. G. Gonggrijp. De stand van het ethnologisch-economisch onderzoek.
4. Dr. A. A. Grünbaum. Over de interpretatie der primitieve psychen.
5. Dr. J. J. von Schmid. Het belang der psychologische studie van de primitieve cultuur voor het verstaan der moderne beschaving.
6. Prof. D. van Hinloopen Labberton. Overeenkomst in zeden en gebruiken in den Indischen archipel en in Japan.
7. Dr. F. H. Gl. van Loon. De studie der primitieve en half-primitieve volken en haar organisatie in verband met de normale en pathologische psychologie der Maleische rassen.

IV. Sectie voor sociologie.

1. Dr. S. Zwanenburg. Het object der sociale psychologie.
2. Dr. H. N. ter Veen. Het probleem der overbevolking.
3. Mr. Dr. J. H. van Zanten. Amsterdam uit demografisch oogpunt.
4. Dr. J. Sanders. Het surplus der jongensgeboorten.
5. Prof. Mr. H. W. Methorst. Het nut eener goede bevolkingsboekhouding voor de anthropologie.
6. Dr. I. J. Brugmans. De oorzaken van de geboortedaling.

V. Sectie voor erfelijkheid.

1. Mej. Dr. M. A. van Herwerden. Bloed-iso-agglutinatie in verband met erfelijkheid.
2. Dr. G. P. Frets. Nieuwe waarnemingen over de erfelijkheid van den hoofdvorm.
3. Prof. Dr. J. F. van Bemmelen. Over de erfelijkheid van golvend haar bij Hollandsche families, onderzocht aan de hand van portretten (met lichtbeelden).
4. Dr. J. W. Bais. Bloedgroepenonderzoek in Ned.-Indië.

VI. Sectie voor folklore.

1. D. J. van der Ven. De mogelijkheid van een is-ethnien-cartografie op grond van een registratie der folkloristische gebruiken, zeden en gewoonten in foto-reeksen en filmen.
2. Prof. Dr. Jan de Vries. De betekenis der Indonesische folklore voor het vergelijkend sprookjesonderzoek.
3. Mej. Dr. C. C. van de Graft. Sint-Nicolaasbrood en -gebak (met lichtbeelden).
4. Mej. H. Grolman. Mededeeling betreffende volksgebruiken bij voorjaarsfeesten.
5. Dr. C. Bakker. De watergeesten in de folklore van Broek in Waterland.

Het algemeen programma van het congres, dat natuurlijk nog slechts als voorloopig moet worden beschouwd, is als volgt:

Maandag 19 September.

- 10.30 Vergadering van den Conseil de direction van het Instituut.
 11.30 Officieele opening van het congres.
 3.00 Algemeene vergadering.
 4.45 Ontvangst door het Gemeentebestuur van Amsterdam.
 8.00 Voordracht Prof. Dr. N. J. Krom over Hindoe-Javaansche kunst.
 Na afloop: thee in de hal van het Kol. Instiuit; vertooning van Indische dansen.

Dinsdag 20 September.

- 10—12½ Sectievergaderingen.
 2.00 Autotocht door de stad; bezoek aan een diamantslijperij.
 8.00 Folkloristische film, toegelicht door D. J. van der Ven, met muzikale illustratie van Julius Röntgen.

Woensdag 21 September.

- 10—12½ Sectievergaderingen.
 2.00 Boottocht door de havens, bezoek aan een Indische mailboot.
 8.00 Voordracht door een Fransch lid van het Instituut.

Donderdag 22 September.

- 10—12½ Sectievergaderingen.
 2.00 Bezoek aan het Rijksmuseum.
 8.00 Concert in het Concertgebouw.

Vrijdag 23 September.

- 10—12½ Sectievergaderingen.
 2½ Algemeene sluitingsvergadering.
 6½ Officieel diner.

Zaterdag 24 September.

Bezoek aan Marken en Volendam.

Zondag 25 September.

Vertrek naar Groningen. Officieele ontvangst aldaar.

Maandag 26 September.

Bezichtiging van terpen in de omgeving van Groningen en het refectorium te Aduard. Ontvangst op het oudheidkundig museum. Diner in het clubhuis te Paterswolde. 's Avonds vertrek naar Assen en officieele ontvangst aldaar.

Dinsdag 27 September.

Autotocht over Rolde naar Gieten. Lunch aldaar. Bezichtiging van praehistorische grafheuvels. Te Borger optocht in Drentsche kledij. Vervolgens via Elp en Orvelte naar Beilen of Hoogeveen, vanwaar per trein naar Arnhem.

Woensdag 28 September.

's Morgens bezoek aan het openluchtmuseum. Lunch in het restaurant van dit museum.
 's Middags folkloristische demonstraties in het openluchttheater. Autotocht in de omgeving van Arnhem; aanbieding eener tea op een der kasteelen.
 's Avonds diner, waarschijnlijk aangeboden door het Gemeentebestuur van Arnhem.

Naar aanleiding van een uit de vergadering gekomen vraag deelde de Voorzitter nog mede, dat de toegelaten congresleden Fransch, Duitsch en Engelsch zullen zijn. Deze regeling zal echter nog moeten worden goedgekeurd door den Conseil de direction van het Institut te Parijs. Desgevraagd deelde hij bovendien mede, dat als buitenlandsche gasten van het congres uit nog niet bij het Institut aangesloten landen (Duitschland, Oostenrijk, de Scandinavische landen, Engeland) zullen worden uitgenoodigd zij, die daartoe zullen worden uitgekozen door de voorzitters der verschillende sectiën.

Omtrent de verdere werkzaamheden van het Bureau merkte de Voorzitter nog op, dat einde November te Utrecht een cursus over praehistorie zou worden gehouden, terwijl de eerstkomende cursus te Amsterdam er een zou zijn betreffende erfelijkheidsleer en eugenese. Wat het praehistorisch onderzoek betrof, aan Dr. A. E. van Giffen was een bedrag van f 100 toegekend voor zijn onderzoekingen in Zuid-Limburg, terwijl deze f 400 ontvangt voor de voorbereidingen tot de opgravingen, welke aan de congresleden zullen worden gedemonstreerd.

De Voorzitter gaf hierna het woord aan den heer D. J. H. Nyëssen, tot het houden van een voordracht over „Petrus Camper en zijne tijdgenooten”.

„Ein Meteor von Geist, Wissenschaft, Talent und Tätigkeit” noemde Goethe Petrus Camper. (11 Mei 1722—7 April 1789.) Zijn moeder was in Indië geboren, waar zijn vader predikant was. In een patriciërshuis op de Breestraat tegenover de Mandemakerssteeg te Leiden werd Petrus geboren. Zijn vader was later heer van Ouderkerk aan den IJssel geworden. Talrijke vooraanstaande geleerden, o.a. Boerhaave, behoorden tot zijn kennissen, zoodat het milieu, waarin Petrus opgroeië, reeds naar den kant der wetenschap georiënteerd was. Doch ook naar dien der kunst. Al vroeg ontving hij teekenlessen van Karel de Moor, welke niet alleen zijn smaak vormden — Camper bewonderde reeds de schoonheid van Rembrandt's werken, toen Hogarth nog sprak van „the ridiculous manner of Rembrandt” — maar die zijn aandacht eveneens vestigden op het rasverschil. Toen hij als jongen van 18 jaar een negerkop van v. Tempel moest copieeren, zag hij, dat dit een zwarte Europeaan was. Hetzelfde merkte hij op bij „negers” van Guido Reni, Rubens, e. a. Het probleem om een geschikt middel te vinden ter bepaling van rasverschil heeft hem zijn geheele leven niet losgelaten. Petrus volgde de colleges van 's Gravensande, v. Musschenbroek, de „uitvinder” der curven en vooral van Bernard Siegfried Albinus, den grootsten anatoom der XVIIIe eeuw. Op de reis na zijn promotie maakte hij te Londen, vermoedelijk door Sir John Pringle, een leerling van Boerhaave, kennis met verschillende vooraanstaande geleerden als de vergelijkend-anatoom Hunter, de „man-midwife” Smellie en Sir Hans Sloane. De laatste had veel invloed en waarschijnlijk door hem is Camper lid van de Royal Society geworden, ofschoon hij nog niets anders dan twee kleine dissertaties geschreven had.

Dat voor Camper alle deuren opengingen had hij voor een deel te danken aan uiterlijke gaven. Hij was het type van den homo nordicus, al had hij sprekende bruine oogen, en gold later voor den mooisten man van Nederland; bovendien bezat hij uitstekende manieren en was hij een zeer presentabele persoonlijkheid. Het werd door velen als een gunst beschouwd, hem met zijn magistrale houding en fieren blik van dienst te kunnen zijn. Sterker contrast dan tusschen Hunter, die zich steeds bescheiden op den achtergrond hield en Camper, die zich gaarne op den voorgrond plaatste, laat zich moeilijk denken.

Camper was achtereenvolgens hoogleeraar te Franeker, Amsterdam en Groningen. Zijn pogingen om te Leiden benoemd te worden mislukten, ofschoon hij toen reeds terecht een grooten naam had. De weg naar een hoogleeraarszetel was ook in die dagen al vaak een kronkelpaadje. Te Groningen maakte Camper zich vooral verdienstelijk door zijn strijd tegen de „veepest”, ontdekte hij voor Hunter de luchtreservoirs in de vogelbeenderen en het verschil tusschen den

Afrikaanschen en Aziatischen olifant, terwijl hij de eerste lezingen (te Amsterdam) over den gelaatshoek hield.

In 1773 vestigde hij zich op zijn landgoed Klein-Lankum bij Franeker, waar hij zijn voornaamste onderzoekingen deed en waar hij met verschillende vooraanstaande geleerden in betrekking stond als: De Buffon, Pallas, Michaelis, Diderot, Vicq d'Azyr, De Lacepède, Blumenbach, Alex Monro Sec., Forster, Soemmering, Goethe e.a. In een volgens zijn aanwijzingen gebouwden reiswagen trok hij Europa door, maakte overal met de sommititeiten kennis en stelde zoo velen in de gelegenheid van zijn uitgebreide kennis te profiteeren. Hij was een der acht buitenlandse leden der Académie Royale te Parijs, een eer, die behalve aan Boerhaave aan geen Nederlander te beurt viel. Op het gebied der verloskunde deed hij veel, maar ook op dat van veeartsenijkunde en landbouweconomie. Zijn arbeid over hygiënisch schoeisel, die bij ons onopgemerkt bleef, werd tot voor weinige tientallen jaren in Amerika en Engeland zeer gewaardeerd. Hij ontdekte het gehoororgaan bij visschen en walvisschen, en wees de doegoeng haar juiste plaats in het natuurlijk stelsel toe; zijn onderzoekingen op het gebied van de anthropoiden maakten de XVIIIe eeuw tot „de eeuw van den orang oetan”.

Camper moest door deze onderzoekingen en die aan negers de kennis der laatsten op hechteren grondslag brengen eer Soemmering aan het eind van Campers vruchtbaar leven neger en Europeaan in een bewonderenswaardigen arbeid, welke, wat systeem betreft, Campers publicaties ongetwijfeld verre overtrof, nauwkeurig vergelijken kon. Toch bouwde Soemmering voort op het onderzoek van zijn vriend en leermeester. Het is daarom onjuist aan Soemmering den voorrang te verleenen boven Camper, zooals sommige jongere Duitsche anthropologen doen.

Camper verrichtte de eerste vergelijkende metingen aan Afrikaansche, Aziatische en Europeesche bekkens en constateerde op deze wijze rasverschil. Topinard merkt op, dat Camper dit reeds aan schedels had aangetoond lang voordat Blumenbach zijn dissertatie publiceerde. Waarschijnlijk is de achterstelling van Camper hiervan een gevolg, dat Campers werken eerst in 1784 in het Duitsch en pas in 1803 in het Fransch verschenen. Zijn posthume verhandeling over den gelaatshoek werd eerst in 1791 gepubliceerd. Prof. Eugen Fischer en Prof. E. Frizzi, dateeren beide Campers werk dan ook niet op 1770, maar op 1791, wat inderdaad later is dan 1785, toen Soemmerings werk verscheen. Prof. Scheidt (1925) verleende ten onrechte de eer de eerste lijken van vreemde rassen te hebben ontleed aan Soemmering. B. S. Albinus was hem hierin lang voor. Toen Camper in 1758 zijn eerste neger ontleedde, was Soemmering pas een kind van drie jaar.

Als illustratie van dit anachronisme diene de volgende aanhaling uit Scheidt: „Als Beispiel dafür, dass die Ursachen für die Veränderung der Hautfarbe vielfach und zumeist unbekannt seien, führte Camper, wie seinerzeit schon Soemmering, die dunkle Pigmentierung bei Schwangeren an”, zegt Scheidt (Allg. Rassenkunde p. 25). Camper deed dit evenwel lang voor Soemmering. Maar het merkwaardigste is, dat Soemmering ditmaal zelf Camper als bron aangaf: „Herr Camper hat dies mehrere Malen beobachtet, und ich habe selbst Proben davon in seiner Sammlung gesehen”. Het uitmuntende werk van Prof. Scheidt zal er ongetwijfeld bij winnen, wanneer deze onrechtvaardigheid tegenover den ouderen voorlooper der anthropologie hersteld wordt.

Prof. Scheidt meende ook, dat Camper geen verband zou hebben gelegd tusschen gelaatshoek en intellect. Doch spreker voerde gronden aan, welke het waarschijnlijk maken, dat dit, evenals meerdere tekortkomingen in de betreffende publicatie, het gevolg hiervan was, dat Camper zijn voordracht hield voor kunstenaars.

Niettegenstaande deze bezwaren ontstonden in alle landen van Europa scholen, die op Campers hoek gebaseerd waren. Doch bovendien tal van andere hoeken, die tot in recenten tijd bepaald werden, zijn in den grond slechts gewijzigde toe-

passingen van Campers denkbeeld. Niemand minder dan Carl Vogt gaf dan ook in 1863 in zijn „Vorlesungen über den Menschen” van Campers hoek een boeiende beschrijving. Nog in 1872 noemde Ihering hem de eenige bruikbare voor het meten der prognatie. Campers denkbeeld leeft thans nog, terwijl zijn tijdgenooten meestal alleen historische betekenis hebben.

Last not least: Camper was de eerste, die metingen aan levenden toepaste. Al moge door de autoriteit van Blumenbach en onder invloed van Gall en Spürzheim de „dorre anthropologie” voorloopig volledig gezegevierd hebben, de Manchesterse anthropoloog Charles White was de eerste, die Campers denkbeeld intra vitam toepaste. Ofschoon eerst lang na hem volgden v. Hölder e. a. en bij ons De Man en Kohlbrugge. Om drieërlei reden (eerste metingen aan schedels, bekkens en levenden) heeft Camper dus ongetwijfeld recht voor beide Duitsche onderzoekers tot de grondleggers der anthropologie te worden gerekend.

Nadat de Voorzitter den spreker dank had gebracht voor zijn belangwekkende en boeiende voordracht, verleende hij het woord aan den heer R. Oppenheim tot het doen van een mededeeling betreffende „Praehistorische artefacten in onze zandstuifterreinen in Brabant en Gelderland”.

Gedurende dezen zomer, aldus de heer Oppenheim, heb ik mij de taak gesteld, verschillende groote stuifterreinen in Brabant en Gelderland — de Zanden v. Drunen (Br.), Otterlo, Wekerom, Stroe en Kootwijk (Geld.) — op hun rijkdom aan artefacten te onderzoeken en kwam ik tot de conclusie, dat hier in dezen reuzen-filter van Nederlands verleden veel meer voorwerpen uit het praehistorische tijdperk dan van de moderne en vroegere geschiedenis verspreid liggen — en verder, dat dit onderzoek meer uitgebreid zou moeten worden, omdat deze terreinen door beplantingen hun karakter in afzienbaren tijd moeten verliezen en dan uit archaeologisch oogpunt bekeken tot het verleden behooren (Stroe, Kootwijk, Wekerom en Otterlo zijn reeds sterk beboscht en hebben voor archaeologisch en geologisch onderzoek elke waarde verloren).

Al liggen de bewerkte silices niet in groote hoeveelheden naast elkaar, zoo slaagde spr. er toch in reeds een belangrijke collectie van soms zeer fijn afgewerkte voorwerpen, meestal microlithen, te verzamelen.

Pijlpunten worden door iedereen opgeraapt, maar er zijn nog vele andere minder opvallende vormen, waarvan spreker enkele vertoont.

Behalve een serie normale en driehoekige pijlpunten en eenige bijzonder fijn bewerkte punten en boren — ook een van agaat vervaardigd stuk — volgt een interessante serie van meestal trapezoidale, geometrische stukken, die aan tardenoisien doen denken (z. i. heeft nooit eene beperkte Tardenoisienperiode bestaan, omdat het niet te gelooven is dat deze menschen alleen met heel kleine werktuigen werkten) bij welke haast altijd de twee zijkanen, of ten minste een, zorgvuldige retouche vertoont. Het gaat hier om opzettelijk stomp gemaakte kanten, om de twee vastgrijpende vingers of een er op persende niet te verwonden. Volgt een serie mesjes „à dos rabattu” (met geretoucheerden rug), die voor gelijke doeleinden dienden. Het scherpe gedeelte bij deze twee soorten artefacten vertoont flinke slijtage — dus is er mede gewerkt. Verder een serie mesjes zonder retouche, maar elk met sporen van gebruik; eindelijk een serie rond- en eindschaven zooals deze in alle perioden van het steentijdperk voorkomen.

Al deze gelijksoortige typen zijn in de genoemde vijf zanden gevonden en spr. concludeert daarom, dat hier een en dezelfde kultuur tegelijk bestaan moet hebben.

Alle stukken zijn, doordat gedurende eeuwen zand daarover heeft gestoven, mooi gepolijst.

Het is niet mogelijk deze artefacten nauwkeurig te dateeren, zoo niet de eenige tot nu toe gevonden strijdhamer te Drunen, die, naast de pijlpuntjes liggend en hiermee een origineel praehistorisch stilvenen vormend, tot de laat-neolithische periode behoort, ons het tijdperk van alle andere stukken aangeeft.

Nadat de Voorzitter den spreker voor zijn mededeeling en de daarbij vertoonde voorwerpen had bedankt, sloot hij te ruim 4 uur de vergadering.